

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2023.2\(40\).307392](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2023.2(40).307392)

УДК 38:2

Катерина Міхейцева-Цінгрош

КОНЦЕПТ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ У НОРМАТИВНО-ПРАВОВОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ (ФІЛОСОФСЬКІ ВИМІРИ)

Стаття аналізує концепт культурної політики в нормативно-правовому полі України, визначаючи важливість формування та розвитку правових засад у сфері культури. Досліджується хронологічний розвиток законодавства в цій галузі, виділяючи три ключові етапи. Робота також підтверджує гіпотезу щодо періодизації трансформації нормативно-правового корпусу, який формує засади культурної політики в Україні. Для кращого виявлення асинхронності пропонується використовувати хронологічно-дискурсивну модель синхронізації, що враховує запізнення нормативно-правових процесів порівняно з актуальними подіями та тенденціями реальності, яку висвітлює культурна політика.

Ключові слова: культурна політика, культура, національна культура, суспільство, правова система, влада, суб'єктність, практика, принцип, цінності, система цінностей.

Формування та розвиток нормативно-правових засад у сфері культури, мабуть, є одним з найбільш важких завдань для держави. Це пов'язане з тим, що царина культури, як і дефініція самого поняття, є динамічною, швидкозмінною та безпосередньо пов'язаною з категоріями, що належать до духовних, творчих та аксіологічних якостей людського буття. Ті процеси та зокрема практики, які відносять до культури і культурної політики, нелегко формалізувати та окреслити зокрема їх нормативно-правові можливості та контекстуальний зв'язок з іншими сферами соціокультурного буття.

Одна з проблем, яка виникає на перетині цих сфер, полягає в тому, що масивна і статична структура державного апарату, зокрема її законодавче середовище та специфіка мовлення, відзначається своєю важкістю та монолітністю. Нормативно-правова система ілюструє наявність певних процесів всередині громадянського суспільства, наявних дискурсів та практик, проте відображає їх зі значною затримкою, після того, як суспільство вже виявило критичну потребу в змінах.

Ми вважаємо, що однією з основних проблем у стагнації розвитку культурної політики України є повільна, асинхронна реакція законодавства на суспільний запит. Мета цієї статті: здійснити філософську експлікацію концепту культурної політики у нормативно-правовому полі сучасної України.

Актуальність дослідження полягає у недостатній представленості наукових праць, що досліджують саме філософський аспект формування культурної самосвідомості, самопрезентації та самовираження в українському законодавстві. Це має наслідки для планування державних політик у культурній сфері та відображає невідповідність між суспільними очікуваннями та дійсною системою цінностей.

Аналіз нормативно-правового поля сприятиме виявленню процесу формування дискурсу та мови суб'єктності в культурній політиці України.

Серед філософів, які досліджували різні підходи до розуміння взаємозв'язку законів, права та культурної політики держави, відображаючи різноманітність мислення та підходів у різні історичні періоди та культурні контексти доречно навести такі видатні імена як Ханна Арендт, Джон Локк, Шарль Монтеск'є, Джон Ролз, Мішель Фуко, Юрген Хабермас, Карл Шмітт.

Серед науковців, які б зверталися до вивчення проблематики опису загального сучасного стану взаємовідносин правової системи та сфери культури, інтенсивності та якості впливу конституційно-правового аспекту на культурну динаміку можна зазначити Юрдагюля Аданалі, Вернона ван Дайка, Бхикху Пареха. Їх оптика досліджень зосереджена здебільшого на питаннях збереження культурної ідентичності у мультикультурних державах, протидії проявам дискримінації за культурними ознаками та розгляданню конкретних кейсів за тематикою досліджень.

Вивченням проблематики тлумачення у нормативно-правових відносинах займаються вітчизняні фахівці, які працюють в різних галузях гуманітаристиці. Але зазначимо, що актуальному стану розробки серед гуманітарних дисциплін вкрай не вистачає саме філософського виміру проблематики взаємовідносин культурної політики, держави та соціуму. Філософську опору нам задають загальнотеоретичні дослідження сучасних українських науковців на рівні функціонування і взаємодії різних сфер соціальної організації, соціальних інститутів, соціального буття: права культура, нормотворча діяльність, публічна сфера. У цьому контексті значущими виглядають актуальні розробки таких науковців як Сергій Шевцов, який працює з принципами правової системи та її ключовими онтологічними аспектами: пошуки суб'єктності та дослідження дотичних практик [Шевцов 2021: 126–132], [Шевцов 2023: 45–53]. Ціннісне вимірювання та дослідження розвитку системи цінностей, як наслідку актуальних процесів взаємодії влади, суспільства та культури, успішно реалізують у своїх роботах Віталія Готинян-Журавльова [Готинян-Журавльова 2022: 27–33], [Готинян-Журавльова 2022: 76–84], Олена Лісеєнко [Лісеєнко 2021: 41–46], [Лісеєнко 2022: 53–59], [Лісеєнко 2023: 61–65] та інші.

Здійснення філософської експлікації концепту культурної політики у нормативно-правовому полі сучасної України дозволить визначити причинно-наслідкові зв'язки, які вплинули на формування усвідомлення про культуру у законодавчому полі України. Саме такий підхід дозволить розглянути та чітко зафіксувати зміни в хронологічній послідовності та означити сьогоdnішній актуальний стан саморепрезентації культурної політики в Україні. Для того щоб сконцентруватися на філософському сенсі зазначеної проблематики, у цьому дослідженні ми будемо розуміти культурну політику, як інституалізовану форму культурного самовираження.

Для реалізації поставленої мети нами був залучений до розгляду наступний корпус документів, кожний з яких зробив свій внесок в розвиток культурної політики України: Основи законодавства України про культуру (Документ 2117-ХІІ, прийняття від 14.02.1992); Закон України «Про культуру» (Документ 2778-VІ, прийняття від 14.12.2010), Закон «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (Документ 5073-VІ, прийняття від 05.07.2012), Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» (Документ 1068-XIV, прийняття від 21.09.1999), Закон України «Про Українській культурний фонд» (Документ 1976-VІІІ, прийняття від 23.03.2017) та ряд міжнародних конвенцій, підписантом яких є Україна.

Серед існуючих методів аналізу такого роду документів в нашому контексті найбільш релевантним ми вважаємо застосування історико-генетичного, текстологічного та герменевтичного методів, якими ми будемо послуговуватися.

Для того щоб наглядно проілюструвати кількісні та якісні зміни у вітчизняному нормативно-правовому полі дотичному до концепту культурної політики вважаємо доречним зосередити свій фокус уваги на історичних рамках 1992–2022 рр. та запропонувати умовну хронологічну періодизацію у три етапи: **1 етап** (1992–2010 рр); **2 етап** (2010–2014 рр.); **3 етап** (2014–2022 рр.).

Перший етап розпочинається 14 лютого 1992 році. У цей день Наказом першого президента Л. Кравчука незалежна Україна сформувала своє початкове державне бачення національної культури через «Основи законодавства України про культуру». Цей фундаментальний документ мистив 7 розділів та 33 статті, які згодом стали основою багатьох інших законодавчих актів. Зміст документу відображав загальні гуманістичні ідеї та соціальну орієнтованість, зосереджуючись на правах громадян та діяльності культурних суб'єктів. Слід зазначити, що в Основах законодавства 1992 року фактично відсутні чіткі дефініції понять. Наприклад, одним з головних та фундаментальних засад, які окреслюють документ є принципи культурної політики. Але жодного тлумачення самого поняття «культурна політика» у Законі не надається.

Зокрема, поза тлумаченням залишились на той час введення до законодавчого поля культурної сфери такі поняття: культура, культурне середовище, культурно-мистецькі процеси, естетичне виховання, художня творчість, творча діяльність тощо. У випадках наявного визначення, наприклад «працівник культури» спостерігається зведення до функції та повна відсутність права на суб'єктність самого актора. «Працівник культури – є особа, яка здобула спеціальну освіту в державному чи приватному навчальному закладі або у спеціаліста (викладача), який має ліцензію на проведення педагогічної діяльності, чи особа, яка працює в закладах, підприємствах, організаціях і установах культури, засобах масової інформації, видавництвах, товариствах, фондах та інших культурно-освітніх громадських об'єднаннях і пройшла відповідну атестацію».

Також у документі була надана спроба визначення терміну «культурні цінності». «До культурних цінностей належать об'єкти матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення. Унікальні цінності матеріальної та духовної культури, а також культурні цінності, що мають виняткове історичне значення для формування національної самосвідомості українського народу, визнаються об'єктами національного культурного надбання і заносяться до Державного реєстру національного культурного надбання». До речі, Закон, що регулював би відносини, пов'язані з вивезенням, ввезенням та поверненням культурних цінностей, і спрямований на охорону національної культурної спадщини та розвиток співробітництва у сфері культури був прийнятий лише у 1999 році [Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: 1999].

У якості прикладу розладу у синхронізації наявних культурних практик та їх означення законом можна навести виникнення та ширення зацікавленості в українській спільноті до мистецтва нових медіа, зокрема до відеоарту. Це стосується, наприклад, твору Олександра Ройтбурда «Психоделічне вторгнення броненосця “Потьомкін” у тавтологічний галюциноз Сергія Ейзенштейна» 1998 р, яке було вперше продемонстровано у якості відеоінсталяції в рамках звітної виставки одеського Центру Сороса «Академія холоду». Невдовзі, це відео увійшло до колекції МОМА (Нью-Йорк, США), а потім брало участь в основному проєкті Венеціанського бієнале 2001 року «Плато людства» [Ложкіна 2019: 355–356]. Іронія цього прикладу складається з того, що твір Олександра Ройтбурда не був частиною українського павільйону цієї видатної арт-події (до речі, це була перша офіційна участь України), а був окремо відібраний куратором Гаральдом Зеєманом до «загального павільйону». «Закон України Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», діючий на той час, і на який посилається чинний варіант Основ законодавства про культуру, не мав жодного згадування про мистецтва нових медіа, зокрема про відео-арт.

Повна відсутність у той час нормативно-правового розуміння таких понять, як медіаарт та, як слідство, відсутність правової компетенції музефікування, захисту та промотування таких напрямків мистецтва, ілюструє архаїзовану вибірковість до процесів понятійного означення культурного самовираження.

Надзвичайно значущими та амбітними виглядають деякі пункти, що стосуються фінансування культурної галузі [Основи законодавства України про культуру 1992: Розділ 4, Стаття 23–25]. Найбільш значущою спробою є гарантування державою необхідні асигнування на розвиток культури в розмірі не менше 8% (!) від національного доходу України. Згідно з документом, валютні надходження не мали підлягати оподаткуванню, а кошти, які вже опинилися «всередині культури», не могли вилучатися. Але практичне виконання цього амбітного плану за термін чинності документу не здійснилось жодного разу. Видатки на культуру в держбюджетах 1991–2004 рр. не перевищували 0,33% ВВП, склавши до 1% від видатків

консолідованого бюджету. У 2005–2013 рр. видатки на культуру не перевищували 0,6% ВВП, склавши до 1,7% від загальної суми видатків зведеного бюджету України [Дубок 2015: 64]. Правових рішень щодо спрощеного оподаткування також не сталося. Отже, імплементація у практичну площину фактично не відбулася.

В Основах законодавства про культуру 1992 року спостерігається майже повна відсутність згадування про ринок, умовну можливість комодифікації культурних, зокрема мистецьких проявів), її регуляцію, контроль тощо. Хоча, після розпаду СРСР Україна перейшла до ринкової економіки, а суспільний запит вже був досить відчутним.

Важливим критерієм цього періоду стало підписання Україною Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини (17.10.2003), Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження (20.10.2005), Рамкової Конвенції Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства (31.10.2007).

Отже, основними здобутками першого етапу розвитку нормативно-правового поля дотичного до культурної політики сучасної України стали:

- прийняття у 1992 році Основ законодавства України про культуру, що стали першим документом періоду незалежності держави у сфері культури. Він здебільшого мав декларативний характер, спрямований на ствердження гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті, соціальної рівності, позиції невтручання держави у творчий процес тощо;
- вперше з'являється поняття «культурна політика» в тексті нормативно-правового документу, але з відсутнім повноцінним визначенням;
- введення базових понять, які репрезентують культурну політику, але при цьому – відсутність розгорнутого тезаурусу;
- культурні поняття, які стосуються безпосереднього означення акторів культури та їх діяльності, отримали спробу тлумачень, які полишені означення суб'єктності, творчості, самовираження та зведені до принципу функції одного з безлічі гвинтиків державної машини;
- фіксація наявності спроби економічного регулювання владою розвитку культурної сфери, коштом введення нормативних 8% від ВВП та декларування повної відсутності або «лагідного принципу» системи оподаткування сфери культури;
- відсутність повноцінної залученості національної культури до економічних процесів, що йшло всупереч суспільному запиту, який вже був досить відчутним;
- запізнювальний, наздоганяючий характер законодавства, який є асинхронічним відносно викликам часу і на практиці делегитимізує актуальні прояви самовираження;
- активна залученість до міжнародного контексту. Україна стала підписантом 3 міжнародних конвенцій, які пов'язані з розвитком, збереженню та охороні культурної спадщини та культурного різноманіття тощо.

Друга фаза розвитку нормативно-правового поля дотичного до культурної політики сучасної України розпочалась 14 грудня 2010 року з прийняттям Закону про культуру. Цей документ замінив діюче законодавство про культуру 1992 року, вводячи більш розвинену систему, до логіки якої вже були імplementовані норми права та культурних векторів, які були зафіксовані у вже ратифікованих Україною міжнародних угодах.

Закон 2010 року, що містить 10 розділів та 35 статей, визначає ролі учасників культурного сектору, описує обов'язки державних органів і соціальні гарантії для працівників культури. Особливістю цього документу і відмінністю від попереднього є введення тезаурусу, яким фактично розпочинається текст Закону, і який було виокремлено у Статтю 1 «Визначення термінів», Розділу 1. На момент першої редакції було запропоновано 21 тлумачення культурних понять, серед яких: культурні блага, культурно-мистецький проект, культурний простір України, грант тощо. Використовується поняття «ринок культурних благ» у контексті означення культурного простору України, який отримав наступну дефініцію: «культурний простір України – сфера, в якій відповідно до законодавства провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвіллі потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище» [Про культуру: Закон України 2010: Розділ 1 Стаття 1].

Термін «ринок» у новому Законі використовується тільки одноразово, але присутність економічного фактору через введення галузевих суміжних понять відчувається вже значно більш істотною, у порівнянні з Основами 1992 року. Про це свідчить й введення у тезаурус поняття «вітчизняний (національний) культурний продукт», який означає «культурні блага і культурні цінності, створені (надані) вітчизняним виробником». Також з'являється визначення терміну «культурні блага», яке розуміється Законом як «товари та послуги, що виробляються в процесі провадження діяльності у сфері культури для задоволення культурних потреб громадян (книги, художні альбоми, аудіовізуальні твори та їх демонстрування, аудіопродукція (музичні звукозаписи), твори та документи на новітніх носіях інформації, вироби художніх промислів, театральні та циркові вистави, концерти, культурно-освітні послуги тощо)» [Про культуру: Закон України 2010: Розділ 1 Стаття 1].

Закон про культуру також звертає увагу на питання приватизації в культурних секторах, що є значною зміною, як порівняти із законодавством 1992 року, відображаючи більш комплексний підхід до динаміки культурного ринку та інтеграції економічних аспектів у культурне законодавство.

Для нашого дослідження істотною зміною в Законі про культуру 2010 року порівняно з Основами законодавства про культуру 1992 року, є зникнення поняття «культурна політика» та її «принципи». Їм на зміну

постали «державна політика у сфері культури» та її «основні засади» відповідно. Також, були окреслені «пріоритети державної політики у сфері культури», які «визначаються державними програмами економічного і соціального розвитку України та програмами діяльності Кабінету Міністрів України, в яких обов'язково враховуються аспекти розвитку культури; державними цільовими програмами у сфері культури, що розробляються і затверджуються згідно із законодавством» [Про культуру: Закон України 2010: Розділ 1, Стаття 4].

Ще однією важливою зміною є поява визначення поняття «вітчизняний культурний продукт», який має наступне тлумачення: «вітчизняний (національний) культурний продукт – культурні блага і культурні цінності, створені (надані) вітчизняним виробником [Про культуру: Закон України 2010: Розділ 1 Стаття 1].

Отже, згідно з зазначеним визначенням, «національний» дорівнює «вітчизняному», а це може означувати, що Закон розуміє національну культуру, як явище, яке пов'язане здебільшого з характеристиками належності до визначених суспільно-політичних категорій.

Важливі зміни в українській правовій системі, пов'язаних зі сферою національної культури, включають появу Закону «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України 2013]. Цей закон, оновлюючи попередній державний документ 1997 року [Про благодійництво та благодійні організації: Закон України 1997], вносить суттєві удосконалення у реєстрацію благодійних організацій та розширює інструментарій для розвитку благодійності.

У якості підкреслення тенденції на «централізацію» владних повноважень доречно звернутися до визначання пріоритетів державної політики у сфері культури слова. «Державними програмами економічного і соціального розвитку України» замінити словами «програмами Президента України, щорічним посланням Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України» [Про культуру: Закон України 2010: Частина 1 Стаття 4]. Тобто першим пріоритетом творення державної політики було означено рішення інституціональної персони. Також це може слугувати прикладом свідчення різної темпоральності суспільних запитів та реалізації державних політик.

Отже, найбільш важливими для другого етапу формування нормативно-правової бази культурної політики в Україні (2010–2014) на наш погляд було три вектори:

- Міжнародний вектор. Україна ратифікує міжнародні угоди, які були підписані за часів першого етапу). Цей вектор відображає інтеграцію України та її національної культури у бурхливі світові процеси та внутрішню комунікацію, з повагою до традицій та глобальних тенденцій.
- Тезаурусний вектор. Вперше в тексті Закону дотичного до культурної політики з'являється окремо виділений словник термінів. Цей факт є вагомим у механізмі нормативізації культурної діяльності та спробою

осмислити та упорядкувати суб'єктно-об'єктні відносини, наблизити їх до наявної системи цінностей ЄС та зробити крок у бік практичної розбудови мережі взаємозв'язків культури з іншими галузями, зокрема економіки.

- Економічний вектор. У Законі відбулося зближення культури та економіки. Були встановлені правові норми приватизації, благодійності. Ці зміни значно підвищили нормативні можливості культурних інституцій отримувати фінансову підтримку, а митцям більш вільно розпоряджатися власним продуктом. Зведення категорії «благо» до функціонала комодифікації у випадку тлумачення поняття «культурне благо».
- Централізаційний вектор. Зосередження більших повноважень формування та творення політики у сфері національної культури у центральних органах влади. Характерні ознаки кількісного збільшення юридичного утвердження держави себе, як відповідального за культурні практики в Україні.

Третій етап розвитку нормативно-правового поля дотичного до культурної політики сучасної України починається у 2014 році, з подій та наслідків Революції гідності. Відбулися зміни, які охоплювали всі сфери життя громадянського суспільства та соціальної організації. Царина культури не стала виключенням. Розподіл повноважень між різними рівнями влади можливо означити, як одну з найважливіших цілей, які були сформовані новою постреволюційною формою управління об'єктами культури.

Основним фокусом стало реформування структури всієї системи, зокрема запроваджена політика децентралізації управління культурою, яка запроваджувала розподіл повноважень між різними рівнями влади. Одним з головних, сталих та активних суб'єктів, який виник в наслідок переосмислення державою своєї ролі у системі відносин влада-культура став Український культурний фонд (далі УКФ). УКФ виник як новий і ефективний механізм підтримки культурних ініціатив, використовуючи сучасні конкурсні методи [Про Український культурний фонд: Закон України 2017]. Ця інституція стала важливим елементом у створенні більш прозорості та відкритої культурної політики, яка передбачає механізми просьюмерізма, комунікації та антикорупційної протизваги. Успішність реалізації цих концепцій було відзначено західними експертами [Песенти 2020: 14].

У третій етап значних кількісних та якісних змін зазнав Закон про культуру. У 2018 році свою дефініцію отримали «креативні індустрії», які від того часу розуміються як: «види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження, а їх продукти і послуги є результатом індивідуальної творчості». У 2021 році тезаурус було доповнено наступними поняттями: «культурна послуга», «базовий набір культурних послуг», «державна політика у сфері культури». Показово, що ці конструкти використовувались у нормативно-правових документах, офіційних

зверненнях влади та мали широке використання всередині громадянського суспільства, але без фіксованого визначення правовою системою.

Розглядаючи ці доповнення, можливо зробити висновок, що держава (влада) поступово починає сприймати сферу культури, як невіддільну частину загального тіла економіки країни, загострюючи увагу на комерційній релевантності тих чи інших культурних практик. Це також підтверджує затвердження. У 2022 році Наказом Міністерства культури і інформаційної політики відбулось затвердження Методичних рекомендацій, щодо створення і організації функціонування центрів культурних послуг у територіальних громадах, які мають фактично менеджерські рекомендації по управлінню, розробці стратегій розвитку, виявленню цільової аудиторії та поради з приводу застосування SWOT-аналізу [Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення і організації функціонування центрів культурних послуг у територіальних громадах: Наказ: 2022].

У межах міжнародного вектору розвитку нормативно-правового поля дотичного до культурної політики необхідно виділити приєднання Україною у 2020 році до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту [Про приєднання України до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року: Закон України: 2020].

Звернемо увагу, що третій етап хронології розвитку нормативно-правового поля у сфері культури сучасної України є незавершеним і продовжує відтворюватись у сьогоденні. Процеси, які відбуваються під час повномасштабного вторгнення рф на територію України всередині правової системи, системи цінностей суспільства та безпосередньо практик серед акторів національної культури, потребують часової «віддаленості» задля об'єктивного та всебічного філософського дослідження. Саме тому наш огляд третього етапу рамкується періодом з 2014 по 2022 роки.

Отже, найбільш важливими для третього етапу формування нормативно-правової бази культурної політики в Україні (2014–2022) на наш погляд було три вектори:

- Реформувальний вектор. Значну роль у цьому процесі відіграє факт створення УКФ, який став активним суб'єктом у втіленні державної культурної політики. УКФ ефективно інтегрує сучасні механізми фінансування культурних ініціатив, сприяючи залученню громадськості та розвитку культурного капіталу. Важливим аспектом є також зростання швидкості реагування державного апарату на культурні запити соціуму, що дозволяє зафіксувати тяжіння до синхронізації культурних практик та тенденцій у громадянському суспільстві з національною нормативно-правовою системою.
- Вектор концептуалізації. Зміни у визначенні термінів в правовій системі свідчать про формування стабільного понятійного апарату та здійснення важливого кроку у бік синхронізації законодавства з сучасними викликами. Це не лише відображає зусилля правової системи адаптуватися до швидкозмінних соціальних, культурних та

економічних умов, але й підкреслює її здатність відповідати на потреби суспільства. Така еволюція термінології відіграє ключову роль у вибудові більш гнучкого та реактивного правового поля, яке може ефективно втілювати культурні та соціальні інновації в законодавчу практику.

- Економічний вектор. Держава, як безпосередній суб'єкт творення і реалізації власних політик виявила у царині національної культури певний економічний потенціал. Це стосується безпосередньо креативної індустрії та створенню креативного продукту, який «має високу додану вартість» та може бути відносно незалежним від національних програм та бути платниками податків, роботодавцями та ширити культурний простір України.

В якості попередніх підсумків дослідження, представимо у першому наближенні результати синхронізації хронологічної періодизації формування нормативно-правового корпусу документів, які регулюють культурну політику в Україні, з періодизацією, засадою якої є трансформація дискурсивного поля. Саме така хронологічно-дискурсивна синхронізація дозволить краще виявити певну асинхронність, запізнення нормативно-правових процесів у порівнянні з живими суперечливими подіями, тенденціями самої реальності. Це, в свою чергу, дозволить більш дієво та узгоджено висвітлювати, зберігати та відтворювати весь величезний сектор процесів та явищ культурного самовираження нації, які культурна політика має на меті.

В ході дослідження висунута нами гіпотеза щодо періодизації етапів розвитку дискурсивних та поняттєво-термінологічних трансформацій нормативно-правового корпусу документів, в яких створювалися і продовжують формуватися засади культурної політики в Україні, у принциповому відношенні була підтверджена.

Отже, розглянувши корпус документів нормативно-правової бази та проаналізувавши хронологію змін її певних частин дозволяє нам підсумувати змістовні характеристики кожного періоду у двох вищезначених режимах.

1 етап (1992–2010 рр.). Формувальний. Отримавши незалежність Україна формує своє бачення культурних векторів, складає Основи законодавства про культуру, які декларують свободу творчості, соціальну рівноправність тощо. В нормативно-правовому полі з'являються важливі терміни, які позначають дану сферу: (культура, культурне середовище, культурно-мистецькі процеси, художня творчість, творча діяльність, культурні цінності). Проте ми фіксуємо наявність важливих для дискурсу термінів, які ще не узгоджені у термінологічну систему зі своєю ієрархією понять. Це дає підстави для ствердження, що на цьому етапі створення розвиненого тезаурусу не відбулось. Відсутність термінологічних тлумачень у законодавстві є однією з причин правового та економічного «тіньового» статусу культурних практик, їх акторів та продукту.

Відзначається активна залученість України до міжнародного культурного контексту у рамках підписання міжнародних документів.

2 етап (2010–2014 рр.). Тезаурусний. Закон про культуру 2010 року вперше отримує окрему статтю, присвячену визначенню термінів, що вказує на якісні зміни у розумінні державою значущості культурної сфери. Це є також слідством імплементації у вітчизняне законодавство міжнародних норм. Впродовж усього другого етапу влада демонструє поступове збільшення рівня зацікавленості культурою у якості елементу економіки, але сприймає здебільшого, як дотаційну сферу, фінансування якої, доцільно здійснювати не тільки самостійно. При цьому політика управління прагне до централізації.

Фіксується виключення з Закону терміну «культурна політика» та його фактична заміна на «державна політика у сфері культури». Нове означення має характер більш відкритого та пластичного для взаємодії зі структурами громадського суспільства, але при цьому більш спрямованого до певної етатичності політики у сфері культури. Цей факт ми вважаємо «кроком назад» і, у певному сенсі, причиною вагомих затримок у реалізації нашої тези, що культурна політика є інституалізованою формою культурного самовираження. Спираючись на аналіз цього факту, можемо зробити висновки, що термінологічне визначення, яке з'являється на початку 2 етапу, певною мірою лише акторів культури суб'єктності зокрема на рівні свого дискурсивного оформлення.

3 етап (2014–2022 рр.). Концептуальний. Реформи, які торкнулися сфери культури після Революції гідності, спрямовані на вибудову взаємопов'язаних логіко-юридичної та управлінської систем, які формують певний вектор культурної політики та означення системи цінностей. Характерна активна зосередженість на інтеграції культури у сектор національної економіки. Відмінним є більш швидкісний характер системи взаємодії держава – митець – суспільство та більш точний збіг їх темпоральностей. Спостерігається підсилення національно орієнтованих візій; застосування сучасної аналітики тощо. Також характерною особливістю можна назвати спробу впровадження політики децентралізації.

Розвиток культурної політики України проходить через три ключові етапи: від формування основних засад культурних напрямків після здобуття незалежності, через уточнення та закріплення термінології в законодавстві, до інтеграції культури у національну економіку та впровадження системних реформ після Революції Гідності. Це демонструє поступовий перехід від первинного встановлення культурних основ до більш зрілої та інтегрованої культурної політики. Проблема подальшого перетворення тезаурусу у вітчизняний діалог концептів культурної політики через утворення сталих умов для публічних дискусій, залучення філософів, культурологів, експертів інших гуманітарних сфер, результати яких імплементуються у нормативно-правові документи, заслуговує на окрему публікацію. На цьому етапу відчувається тяжіння та потреба переходу від простого тезауруса до виявленої потреби формування концептуалізації. На сьогоднішній день ми

фіксуємо запізнювальний характер текстологічного наповнення нормативно-правових документів та їх асинхронність суспільному запиту.

Масивна і статична структура державного апарату, включаючи її законодавче середовище та специфіку мовлення, відзначається своєю важкістю та монолітністю. Певною мірою ця система ілюструє наявність процесів всередині громадянського суспільства, наявних дискурсів та практик, проте відображає їх зі значною затримкою, після того, як суспільство вже виявило критичну потребу в змінах.

Список використаної літератури

- Готинян-Журавльова, В. (2022) *Мультикультуралізм як ключовий параметр аналізу соціальних і культурних явищ і процесів*, у: *Ді́жа / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології*, № 2(38). *Сквородіана: мандри філософування – 2*, Одеса: Акваторія, сс. 76–84.
- Готинян-Журавльова, В. (2022) *Особистісне вимірювання людини у контексті взаємодії соціуму і культури*, у: *Вісник Львівського університету*. Серія. *Філософсько-політологічні студії*, № 44, Львів, сс. 27–33.
- Дубок, І. (2015) *Джерела фінансування сфери культури в Україні та напрями їх розширення*, у: *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*, № 2, с. 63–70
- Лісеєнко, О. (2022) *Архетипи української ментальності з погляду онтології*, у: *Перспективи. Соціально-політичний журнал*, № 4, Одеса, с. 53–59.
- Лісеєнко, О. (2021) *Національна ментальність як філософське поняття і соціокультурне явище*, у: *Наукове пізнання: методологія та технологія*, № 2(48), Одеса, сс. 41–46.
- Лісеєнко, О. (2022) *Філософське осмислення сенсу життя крізь призму агапелогічного підходу*, у: *Перспективи. Соціально-політичний журнал*, № 1, Одеса, сс. 61–65.
- Ложкіна, А. (2019) *Перманентна революція. Мистецтво України ХХ–початку ХХІ століття*. Київ, ArtHuss, 544 с.
- Песенті, М (2020) *Культурне відродження та соціальна трансформація України. Роль культури та мистецтва у зміцненні стійкості постмайданної України*, Дослідження, Королівський інститут міжнародних відносин, Український форум, с. 47 [Електронний ресурс].
–
Режим доступу: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2020-11/2020-11-16-cultural-policy-and-social-transformation-in-Ukraine-presenti-ukr.pdf>
- Основи законодавства України про культуру* (1992), у: *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, № 21, ст. 294 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12/ed19920214#Text>.
- Про благодійництво та благодійні організації: Закон України* (1997), у: *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, № 46, ст. 292 [Електронний

ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531/97-%D0%B2%D1%80/ed19970916#Text>.

- Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України (2013), у: Відомості Верховної Ради (ВВР), № 25, ст. 252 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17/ed20120705#Text>.*
- Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України (1999), у: Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 48, ст. 405 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14/ed19990921#Text>.*
- Про культуру: Закон України (2011), у: Відомості Верховної Ради України (ВВР), № 24, ст. 168 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17/ed20101214#Text>.*
- Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення і організації функціонування центрів культурних послуг у територіальних громадах (2022): Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України, 01.12.2022, № 466 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0466921-22#Text>.*
- Про приєднання України до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року: Закон України (2020), у: Відомості Верховної Ради (ВВР), № 39, ст. 293 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-20#Text>.*
- Про Український культурний фонд: Закон України (2017), у: Відомості Верховної Ради (ВВР), № 19, ст. 238 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1976-19/ed20170323#Text>.*
- Шевцов, С. (2021) *Сер Френсіс Бекон і зіткнення двох систем права», у: Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал, Національний університет «Одеська юридична академія», № 32, Одеса, сс. 126–132.*
- Шевцов, С. (2023) *Танатоцентричність «руського мира» в оптиці ідей Ханні Арендт, у: Науково-теоретичний альманах Грані, № 26(3), сс. 45–53.*

Kateryna Mikheitseva-Tsinhrosh

THE CONCEPT OF CULTURAL POLICY IN THE LEGAL FRAMEWORK OF UKRAINE (PHILOSOPHICAL DIMENSIONS)

The article analyzes the concept of cultural policy in the legal framework of Ukraine. The study identifies the importance of forming and developing the legal framework in the field of culture as one of the most challenging tasks for the state, given the dynamics and diversity of the cultural sphere. The paper analyzes the chronological development of Ukrainian cultural legislation and identifies three key stages. The study puts forward and finds fundamental confirmation of the hypothesis that the stages of development of discursive and conceptual and

terminological transformations of the legal corpus of documents in which the foundations of cultural policy in Ukraine were created and continue to be formed are reorganized. Based on the results of the analysis, the author proposes to use a certain chronological-discursive model of synchronization, which allows us to better identify a certain asynchrony, delay of regulatory processes in comparison with live controversial events, tendencies of reality itself, which covers the entire spectrum of processes and phenomena that cultural policy aims to cover, preserve and reproduce.

Keywords: *cultural policy, culture, national culture, society, legal system, power, subjectivity, practice, principle, values.*

References

- Hotynian-Zhuravlova, V. (2022) *Osobystisne vymiriuvannia liudyny u konteksti vzaiemodii suspilstva i kultury* [Personal dimension of a person in the context of interaction of society and culture], in: *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filosofsko-politohichni studii*, № 44, Lviv, pp. 27–33. (ukr.)
- Hotynian-Zhuravlova, V. (2022) *Multykul'turalizm yak kliuchovyi parametr analizu sotsialnykh i kulturnykh yavlyshch i protsesiv* [Multiculturalism as a key parameter for the analysis of social and cultural phenomena and processes], in: *Δόξα / Докса. Zbirnyk naukovykh prats z filosofii ta filolohii*, vyp. 2(38). *Skovorodiana: mandri filosofuvannia* – 2, Odesa, Akvatoriia, pp. 76–84.
- Dubok, I. (2015) *Dzherela finansuvannia sfery kultury v Ukraini ta napriamy yikh rozshyrennia* [Sources of financing the cultural sphere in Ukraine and directions for their expansion], in: *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, № 2, pp. 63–70.
- Liseienko, O. (2022) *Arkhety py ukrainskoi mentalnosti z pohliadu ontolohii* [Archetypes of the Ukrainian mentality from the perspective of ontology], in: *Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal*, No. 4, Odesa, pp. 53–59.
- Liseienko, O. (2021) *Natsionalna mentalnist yak filosofske poniattia i sotsiokulturne yavlyshche* [National mentality as a philosophical concept and sociocultural phenomenon], in: *Naukove piznannia: metodolohiia ta tekhnolohiia*, No. 2(48), Odesa, pp. 41–46.
- Liseienko, O. (2022) *Filosofske osmyslennia sensu zhyttia kroz pryzmu ahapelohichnoho pidkhodu* [Philosophical interpretation of the meaning of life through the prism of agapological approach], in: *Perspektyvy. Sotsialno-politychnyi zhurnal*, No. 1, Odesa, pp. 61–65. (ukr.)
- Lozhkina, A. (2019) «*Permanentna revoliutsiia. Mystetstvo Ukrainy XX – pochatku XXI stolittia* [Permanent revolution. Art of Ukraine of the XX – beginning of the XXI century], Kyiv, ArtHuss, p. 544. (ukr.)
- Pesenti, M. (2020) *Kulturne vidrozhennia ta sotsialna transformatsiia Ukrainy. Rol kultury ta mystetstva u zmitsnenni stikosti postmaidannoi Ukrainy* [Cultural revival and social transformation of Ukraine. The role of culture and art in strengthening the resilience of post-Maidan Ukraine].

- Doslidzhennia, Korolivskiyi instytut mizhnarodnykh vidnosyn, Ukrainskyi forum, p. 47. (ukr.) [Electronic resource]. Available: <https://www.chatham-house.org/sites/default/files/2020-11/2020-11-16-cultural-policy-and-social-transformation-in-Ukraine-pesenti-ukr.pdf>.
- Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro kulturu*, in: *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1992, № 21, p. 294 [Electronic resource]. Available: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12/ed19920214#Text>.
- Pro blahodiinist ta blahodiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy*, in: *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1997, № 46, p. 292 [Electronic resource]. Available: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531/97%D0%B2%D1%80/ed19970916#Text>
- Pro blahodiinu diialnist ta blahodiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy*, in: *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 2013, № 25, p. 252 [Electronic resource]. Available: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17/ed20120705#Text>.
- Pro vvyvezennia, vvezennia ta povernennia kulturnykh tsinnostei: Zakon Ukrainy*, in: *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1999, № 48, p. 405 [Electronic resource]. Available: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14/ed19990921#Text>.
- Pro kulturu: Zakon Ukrainy*, in: *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 2011, № 24, p. 168 [Electronic resource]. Available: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17/ed20101214#Text>.
- Pro zatverdzhennia Metodnykh rekomendatsii shchodo stvorennia i orhanizatsii funktsionuvannia tsestriv kulturnykh posluh u terytorialnykh hromadakh: Nakaz Ministerstva kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy*, 01.12.2022, № 466 [Electronic resource]. Available: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0466921-22#Text>.
- Pro priiednannia Ukrainy do Druhoho protokolu do Haazkoj konvetsii pro zakhyst kulturnykh tsinnostei u razi zbroinoho konfliktu 1954 roku: Zakon Ukrainy*, in: *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 2020, № 39, p. 293 [Electronic resource]. Available: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-20#Text>.
- Pro Ukrainskyi kulturnyi fond: Zakon Ukrainy*, in: *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 2017, № 19, p. 238 [Electronic resource]. Available: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1976-19/ed20170323#Text>.
- Shevtsov, S. (2021) *Ser Frensis Bekon i zitkennia dvokh system prava* [Sir Francis Bacon and the clash of two legal systems], in: *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii: Naukovo-praktychnyi zhurnal*, Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademii», № 32, Odesa, pp. 126–132.
- Shevtsov, S. (2023) *Tanatotsentrychnist «russkoho mira» v optytsi idei Khanni Arendt* [Thanatocentrism of the «Russian world» in the optics of the ideas of Hannah Arendt], in: *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani*, № 26(3), pp. 45–53.

Стаття надійшла до редакції 1.09.2023

Стаття прийнята 8.10.2023